

ГРОШІ, ФІНАНСИ І КРЕДИТ

DOI: <https://doi.org/10.32836/2521-666X/2021-76-14>

УДК 351.14:316.4

Баранник Л.Б.

доктор економічних наук, професор,
Університет митної справи та фінансів

Болоховець А.Б.

студентка,
Університет митної справи та фінансів

Barannik Liliia, Bolokhovets Alina

University of Customs and Finance

МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД ФІНАНСУВАННЯ ОСВІТИ ЯК ЕЛЕМЕНТУ СОЦІАЛЬНОГО РОЗВИТКУ

INTERNATIONAL EXPERIENCE OF EDUCATION FINANCING AS AN ELEMENT OF SOCIAL DEVELOPMENT

Однією з перешкод сучасного соціального розвитку багатьох країн світу, у тому числі України, є недостатнє фінансове забезпечення освіти, особливо вищого рівня. Це негативно позначається на соціальній структурі, збільшенні безробітних та асоціальних елементів, зростанні обсягів витрат на соціальний захист, відтоку молоді за кордон. Кожна країна намагається з урахуванням власних завдань соціально-економічного розвитку, вирішувати це питання. Деякі країни обмежують бюджетні асигнування на освіту, державне замовлення на підготовку фахівців, кількість шкіл та університетів, інші, навпаки, посилюють роль держави в регулюванні освітнього процесу, вишукують для цього нові фінансові ресурси. Не в останню чергу причинами таких змін стали світова економічна криза (2008 р.), загострення конкуренції у сфері вищої освіти, посилення міжнародної трудової міграції, зміни в структурі національних економік через глобальні процеси. Нині міжнародний досвід налічує такі фінансові механізми, як бюджетні асигнування, кредити, пільги, державні позики та гранти на навчання.

Ключові слова: фінансове забезпечення, видатки на освіту, вища освіта, соціальний розвиток, пільги, кредити, гранти, приватні фонди.

Одним из препятствий современного социального развития многих стран мира, в том числе Украины, является недостаточное финансовое обеспечение образования, особенно высшего. Это отрицательно отражается на социальной структуре, росте безработных и асоциальных элементов, увеличении объемов расходов на социальную защиту, оттоке молодежи за границу. Каждая страна пытается с учетом собственных задач социально-экономического развития решать этот вопрос. Некоторые страны ограничивают бюджетные ассигнования на образование, государственный заказ на подготовку специалистов, количество школ и университетов, другие, наоборот, усиливают роль государства в регулировании образовательного процесса, ищут новые финансовые ресурсы. Не в последнюю очередь причинами таких изменений стали мировой экономический кризис (2008 г.), обострение конкуренции в сфере высшего образования, усиление международной трудовой миграции, изменения в структуре национальных экономик из-за глобальных процессов. В настоящее время международный опыт насчитывает такие финансовые механизмы, как бюджетные ассигнования, кредиты, льготы, государственные ссуды и гранты на обучение.

Ключевые слова: финансовое обеспечение, расходы на образование, высшее образование, социальное развитие, льготы, кредиты, гранты, частные фонды.

One of the obstacles to the modern social development of many countries around the world, including Ukraine, is the lack of financial support for education, especially at the highest level. This has a negative effect on the social structure, the increase in unemployment and the number of anti-social elements, the growth of social protection expenditures, and the outflow of young people abroad. The purpose of this article is to clarify current trends in international practice of financing education, especially higher education, and its impact on social processes, as well as to make proposals to improve domestic financial support of education as one of the strategic directions of social development. The global economic crisis (2008) had a negative impact on the financing of education in foreign countries, which resulted in a significant decrease in the volume of education financing. Each country tries to solve this issue taking into account its own tasks of socio-economic development and demographic situation. Some countries limit budget allocations for education, the state order for training, the number of schools and universities, while others, on the contrary, strengthen the role of the state in regulating the educational process, and seek new financial resources for it. From the presented list of ten countries and administrative territories without state status, sorted by the level of national expenditures on education, expressed as a percentage of GDP as of the end of 2018, it is clear that the leaders among European countries are Norway and Sweden. It should be noted that university funding in these countries depends on the scientific or research results of their activities. The practice of financing education in these countries

is analyzed. It is shown that not least the reason for such changes were caused by the global economic crisis, intensification of competition in higher education, activation of international labor migration, changes in the structure of national economies due to global processes. Currently, international experience includes such financial mechanisms as budget allocations, loans, benefits, government loans and study grants.

Key words: funding, spending on education, higher education, social development, benefits, loans, grants, private foundations.

Постановка проблеми. Освіта завжди була й є однією з найважливіших передумов прогресивного розвитку людства. Процес опанування знань у сучасному суспільстві відбувається набагато складніше, ніж декілька століть тому. Науково-технічний прогрес висуває все нові вимоги до обсягу знань, фахових компетенцій, уміння використовувати їх у житті та господарській діяльності. Належна підготовка людини має розпочинатися з дитинства і весь час її трудової діяльності продовжуватися у різних формах. Отже, питання фінансового забезпечення освіти, тим більше вищої, нині є надзвичайно важливим, особливо для країн, які поки що не демонструють найкращі світові показники у цій сфері.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Фінансування освіти як у світі загалом, так і в нашій країні є предметом наукових досліджень вітчизняного вченого Т.М. Боголіб [1; 2]. Фінансування вищої освіти в країнах ЄС досліджує Вербицька А.В. [3]. Нові тенденції у фінансуванні освіти та науки в Україні аналізують Л. Філіпчук і Н. Ломоносова [4]. Серед сучасних зарубіжних публікацій, присвячених означеній проблемі, варто відзначити роботи Б.Г. Івановського [5], колективну працю М. Мартино, Г. Ткача, С. Коваленка [6], наукові дослідження Дж. Салмі [7] та ін. Усі ці роботи здебільшого сфокусовані на суто фінансових аспектах.

Мета статті полягає у з'ясуванні сучасних тенденцій у міжнародній практиці фінансування освіти, насамперед вищої, та його впливу на соціальні процеси, а також виробленні пропозицій щодо поліпшення вітчизняного фінансового забезпечення освіти як одного зі стратегічних напрямів соціального розвитку.

Виклад основного матеріалу. Традиційним джерелом фінансового забезпечення освіти є державні бюджети. У міжнародних дослідженнях витрати на освіту обчислюють як рівень загальнонаціональних витрат. Це відносна величина, яка розраховується як загальний обсяг державних і приватних видатків на освіту протягом календарного року, включаючи державні бюджети всіх рівнів, приватні фонди, зовнішні запозичення, гранти та пожертвування від міжнародних установ і неурядових організацій. Рівень витрат на освіту виражається у відсотках від внутрішнього валового продукту (ВВП) і розраховується на основі даних національної статистики та міжнародних організацій.

Витрати на освіту справедливо вважаються одним із ключових показників соціального розвитку. Вони відображають ступінь уваги, що приділяється державою та суспільством освіті громадян. Разом із тим цей показник не враховує, наскільки рівномірно чи нерівномірно витрати на освіту розподіляються за різними соціальними групами всередині тієї чи іншої держа-

ви, співвідношення між державними та приватними витратами на освіту та структуру цих витрат, а також пов'язані з цим чинники. Слід також урахувувати, що відносно високі позиції низки слаборозвинених країн, як правило, пов'язані з програмами ліквідації масової неграмотності, що фінансуються міжнародними інститутами та благодійними організаціями у цих державах [8].

Представимо список десяти країн світу та адміністративних територій без державного статусу, впорядкованих за рівнем національних витрат на освіту, виражених у відсотках від ВВП, станом на кінець 2018 р. (табл. 1).

Таблиця 1

ТОП-10 країн світу за рівнем витрат на освіту та Україна, % від ВВП

Рейтинг	Країна	Витрати, (%)	Рік
1	Куба	12.84	2010
2	Курбаті	11.99	2001
3	Соломонові Острови	9.86	2010
4	Ботсвана	9.63	2009
5	Норвегія	7.98	2016
6	Швеція	7.67	2016
7	Данія	7.63	2014
8	Палау	7.58	2002
9	Ісландія	7.46	2016
10	Коста-Ріка	7.40	2017
43	Україна*	5.41	2017

*За іншими даними, Україна з тим же показником посідає 45-е місце [9]

Джерело: [8]

Відсоток державних витрат на освіту до ВВП є наочним показником для порівняння видатків на освіту між країнами та/або за часом щодо розміру їхньої економіки. Високий відсоток свідчить про високий пріоритет освіти та здатність збирати надходження для державних витрат. Зауважимо, що державні витрати нижчі в деяких країнах, де приватний сектор та/або домогосподарства мають велику частку в загальному фінансуванні освіти, тому цей рейтинг краще аналізувати спільно з рейтингом країн світу за рівнем освіти ПРООН.

Країни ОЕСР витрачають у середньому 5,2% свого ВВП на освітні цілі від початкової до третинної (сучасна назва вищої освіти в західних публікаціях) освіти. Йдеться про державні та приватні витрати разом. «Близько 1/3 усіх витрат виділяється на третинну освіту, де витрати на одного учня найвищі. Вища вартість викладацького складу та переважання науково-дослідницької діяльності у третинній освіті призводять

до високої вартості цього рівня. Для того щоб полегшити навантаження на і без того перевантажені державні бюджети, усе більше країн перекладають тягар вартості третинної освіти з держави на плечі домогосподарств. У середньому 30% витрат на вищі надходять із приватних джерел, що є набагато більшою часткою, ніж на менш високих рівнях освіти; при цьому 2/3 цього фінансування надходять від домогосподарств, найчастіше у формі плати за навчання» [10].

Проілюструємо на конкретних прикладах. Із представленої табл. 1 видно, що з-поміж європейських країн Норвегія є лідером у державних витратах на освіту. У 2019 р. витрати на освіту загалом у цій країні становили 6,6% від ВВП, тоді як у 2013 р. вони ще були 13% [11]. Зауважимо, що деякі країни, у цьому разі Норвегія, до державних витрат на освіту включають державні витрати на освітні установи (державні й приватні), адміністрацію освіти та перекази/субсидії для приватних осіб (студентів/господарств та інших рядових осіб).

Фінансування освіти у Швеції переважно державне, витрати на одного студента є одними з найвищих у країнах ОЕСР. Вища освіта безкоштовна й платна. Установам, які фінансується державою, не дозволяється брати плату. Це означає, що всі шведські студенти та студентки з ЄС/ЄЕЗ здобувають освіту безкоштовно. Більше того, на рівні вищої освіти держава оплачує навчання своїх студентів віком приблизно до сорока п'яти років. Це не зовсім правильно, на нашу думку, із погляду залучення фахівців такого віку до виконання своїх професійних обов'язків, адже найбільш креативним віком для початку роботи є 25–30 років (вік розквіту інтелекту). Є й певні негативні соціальні наслідки у такого тривалого навчання. Це пізні шлюби або взагалі падіння інтересу до створення власної сім'ї, а також зниження емоційного сприйняття навколишнього світу.

Узагалі в країнах ОЕСР із 2005 по 2014 р. відсоток 20–24-річних студентів у третинній освіті зріс із 29% до 33% у середньому. Очікується, що в середньому 36% сучасної молоді країн ОЕСР отримають як мінімум один диплом третинної освіти у віці до 30 років. Зазвичай учні витрачають більше часу на завершення третинної програми, ніж це передбачено. У середньому по країнах, де є дані про учнів, близько 41% студентів денного відділення, які навчаються на бакалаврі, завершують навчання й отримують диплом у теоретично відведених на це терміни, а у 69% студентів на це йде на три роки довше теоретично відведеного [там само].

Більшість університетів у Швеції є державними, а програми бакалавріату та магістратури безкоштовні для громадян ЄС/ЄЕЗ та Швейцарії. Щодо програм докторантури, то вони безкоштовні для всіх студентів незалежно від країни їхнього походження. Поряд із 39 державними вузами у Швеції є також муніципальні та приватні установи, що мають контракти з урядом. Рішення щодо асигнувань приймає парламент. Державні гранти, які вищі отримують на навчання, за винятком кандидатських і докторських досліджень за-

лежать від результатів діяльності закладів. Критерієм є річний результат досліджень, виконаний студентами очного відділення протягом року. Кошти на кандидатські та докторські дослідження розподіляються спеціальними асигнуваннями кожному університету індивідуально [12].

У Швеції спостерігається приріст асигнувань на аспірантські дослідження. Це характерно і для багатьох інших країн – членів ЄС. Приріст відбувся у зовнішніх джерелах фінансування. Їхня частка зросла з 50% до 55%. Головними джерелами зовнішнього субсидування є шведські ради з наукових досліджень, агентства центрального уряду, місцеві органи влади, ЄС, шведські та іноземні некомерційні організації, шведські та іноземні компанії та утворені у середині 1990-х років інвестиційні фонди, які залучають кошти населення. У 1980-х роках прямі гранти центрального уряду становили дві третини загального фінансування аспірантських досліджень. Значне зростання зовнішніх джерел пов'язане зі зростанням активності інвестиційних фондів та з асигнуваннями ЄС до державних рад із досліджень. Загалом державні асигнування на наукові дослідження становили 71%. Якщо сюди включити асигнування ЄС, то сума буде близько 80%. Узагалі експансія у системі вищої освіти у 1990-ті роки поряд із політичною активністю призвела до того, що з'явилося більше вищів, які отримали право надавати кандидатські ступені. У середині 1990-х років у Швеції існувало 12 університетів, які отримували понад 98% асигнувань на наукові дослідження. У 2001 р. ця цифра скоротилася до 91%. Обсяги асигнувань суттєво відрізняються від університету до університету [12].

Для полегшення вступу здібної молоді до вищих навчальних закладів багато урядів допускають певну диференціацію у платі за навчання. Наприклад, плата за навчання може бути вищою для студентів приватних ВНЗ або для іноземців, вона також може бути нижчою для учнів третинних програм короткого циклу (на кшталт українських програм екстернату). Щоб допомогти студентам в оплаті прямих і непрямих витрат на освіту, багато країн також пропонують стипендії, гранти та державні позики або позики під державні гарантії, часто на вигідних умовах. За останні 10 років у більшості країн зросла кількість студентів вищого ступеня освіти, які користаються такими позиками і закінчують навчання з дипломом, але й боргом [10].

Із погляду гендерного питання слід зауважити, що в розвинутих країнах серед випускників вищів нині більше жінок, ніж чоловіків. Але жінок значно менше серед учнів і випускників вищих рівнів освіти, таких як докторантура чи еквівалентні їй програми.

У світі ще досить багато країн (це переважно арабські держави та країни Африки), де дівчата не мають змоги/права відвідувати навчальні заклади, тобто отримувати освіту. «Сьогодні у світі 758 мільйонів неписьменних дорослих (15 років і старше), із них дві третини – жінки. Рівень неграмотності серед жінок – результат гендерної дискримінації, що призводить до

зlidнів» [13]. Між тим життя довело, що академічна успішність у дівчат (жінок) значно вища, ніж у чоловіків. Є ще й такий бік у цієї проблеми: освічена людина дбає про своє пенсійне майбутнє і розуміється в багатьох інших фінансових аспектах свого життя.

Значний вплив на фінансування освіти в зарубіжних країнах справила світова криза 2008 р., що відбилося не лише на зменшенні обсягів фінансування освіти. Є й інші її прояви.

Незважаючи на економічний спад у 2008 р., витрати на одного учня зростають на всіх рівнях освіти. У середньому по країнах ОЕСР із 2008 по 2013 р. реальні витрати на одного учня зросли на 8% на рівнях освіти з початкової по середню й на 6% – на третинну. Проте фінансова криза чинила прямий вплив на заробітні плати вчителів і викладачів: у середньому по країнах ОЕСР заробітні плати або були заморожені, або зменшилися з 2009 по 2013 р. Але з того часу вони знову почали зростати.

Європейська асоціація університетів (EUA) починаючи з 2008 р. здійснює регулярний моніторинг змін державного фінансування установ вищої освіти, а також впливу економічної кризи на національні системи вищої освіти країн Європи. Головна його мета – «простежити вплив кризи на державне фінансування університетів та ідентифікувати тенденції у державному фінансуванні по всій Європі». У моніторингу 2013 р. взяли участь 22 європейські країни [14].

Скорочення заробітної плати та соціальних пільг для викладачів відбулося у Хорватії, Греції, Ірландії, Італії й Нідерландах. Винятками стали Франція та Польща, де університети отримали додаткові кошти [14]. У вишах Хорватії, Греції та Ірландії окрім скорочення зарплати викладачів відбулося також зменшення фінансування для підтримки та розвитку університетської інфраструктури. В Англії та Уельсі подібне зменшення державних асигнувань у 2010–2013 рр. скоротилося відчутно – майже вдвічі. Винятком є Швеція, де сталося збільшення державного фінансування системи ВПО. Деякі європейські країни, які потрапили у скрутне фінансове становище, вибрали політику підвищення плати за навчання у вишах. Так, в Іспанії студентські збори збільшилися з 15% до 25% (залежно від області); збільшити плату за навчання у 2013–2015 рр. планує Ірландія. Однак деякі країни, незважаючи на фінансові труднощі, відмовилися від цього шляху. Так, Чеська Республіка скасувала раніше анонсовані плани щодо збільшення студентських зборів. Про зменшення внесків зі студентів заявила Греція. У Німеччині підвищені студентські збори було формально затверджено на федеральному рівні. Але більшість земель скасувала їх протягом останніх кількох років, решта вирішила наслідувати цей приклад вже в найближчому майбутньому [там само].

Згідно з EUA, інфляція суттєво впливає на стан державного фінансування вишів. Так, Словаччина за номінального підвищення рівня державного фінансування вищої школи (+2,1%) після застосування кори-

гувальних даних щодо інфляції (3,7%) перемістилася в моніторингу EUA з категорії «збільшення фінансування» до категорії «зменшення фінансування», причому з негативним значенням (-1,5%). Ще кілька країн із подібним негативним ефектом – це Угорщина, Греція та Литва, де реальне скорочення фінансування сектору ВПО вимірюється часом двоцифровими числами (понад 20%) [там само].

Отже, дані моніторингу свідчать, що національні системи фінансування вищої освіти низки країн Східної та Південної Європи відчувають значні труднощі, тоді як вища школа в країнах північної та західної частин Європейського континенту (за деякими винятками) перебуває у набагато кращих фінансових умовах. Ця особливість підтверджується й аналізом фінансування вищої освіти щодо ВВП країн, що розглядаються. На нашу думку, частково це можна пояснити престижністю вищої освіти в північних і західних європейських країнах, а також політикою щодо залучення на навчання іноземних студентів,

Як зазначають деякі дослідники [6], нині «формула фінансування», як правило, враховує такі основні показники (параметри, критерії): 1) загальна чисельність студентів в університеті та їх розподіл за рівнями підготовки; 2) загальна чисельність випускників університету та їх розподіл за рівнями підготовки; 3) чисельність ППЗ; 4) дослідницький потенціал, наявність дослідницьких контрактів, наукова активність; 5) наявність іноземних студентів; 6) наявність іноземних НПП; 7) працевлаштування випускників; 8) наявність і стан навчальних площ; 10) наявність і використання патентів; 11) позиція в національних рейтингах; 12) позиція в міжнародних рейтингах.

Українська система фінансування освіти рухається у «фарватері» сучасних міжнародних тенденцій. У нашій країні так само, як і в розвинутих країнах, нині використовуються різні варіанти поєднання бюджетного фінансування з іншими механізмами, зокрема навчання за контрактом; залучення коштів іноземних інвесторів та коштів замовників (приватних компаній); надання кредитів; гранти під наукові розробки; власні надходження вишів від дослідницької та іншої статутної діяльності тощо. Варіанти комбінування державного фінансування та інших альтернативних джерел свідчать, з одного боку, про поширення доступу до вищої освіти різних за статками громадян, а з іншого – про посилення диверсифікації джерел залучення коштів в освітню сферу. Разом із тим, незважаючи на запровадження новацій у цій сфері, значно домінує залежність вишів від державних асигнувань. А вони не такі вже й великі.

Відбуваються зміни щодо збільшення витрат держави на освіту. Упродовж 2014–2016 рр. співвідношення видатків зведеного бюджету України на освіту до ВВП скоротилися (з 6,3% до 5,4%), але з 2017 р. ситуація змінилася на краще, і впродовж 2017–2019 рр. видатки на освіту у відносному і номінальному вимірах порівняно з 2016 р. значно збільшилися [16, с. 66]. Бюджет МОН України на розвиток освіти і науки на 2021 р. ста-

новить майже 140 млрд грн. Це на 26,6 млрд грн більше, ніж у 2020 р. За рахунок збільшення коштів збільшено заробітні плати освітян [17]. «Утім, відсоток видатків зведеного бюджету на освіту до ВВП поки що не досягнув 7%, як це закріплено у статті 78 Закону України «Про освіту». У 2019 р. видатки на освіту становили 239 437 млн грн (6,0% ВВП, або 17,4% загального обсягу видатків зведеного бюджету України). Для порівняння: у 2018 р. ця сума становила 210 679 млн грн (5,9% ВВП, або 16,8 % загального обсягу видатків зведеного бюджету України)» [16, с. 66]. Однак позитивно те, що навіть у складних політичних і фінансових умовах уряд забезпечив фінансову підтримку освітньої галузі на рівні, необхідному для продовження її реформування.

Висновки. Освіта населення є найбільш важливим елементом соціального розвитку. Фінансування освіти є одним із ключових напрямів розроблення стратегії соціального розвитку.

Держава в більшості розвинутих країн світу залишається ключовим гравцем у фінансуванні освіти, у тому числі вищої. Від фінансових можливостей держави залежать загальний якісний рівень освіченості громадян, їхній добробут, науково-технічні досягнення, а в кінцевому підсумку конкурентоспроможність країни на світових ринках.

Вивчення досвіду зарубіжних країн показало, що останніми сучасними тенденціями у фінансуванні освіти є такі:

- скорочення державних асигнувань на фінансування освіти, насамперед вищої;
- перекладання фінансового тягаря на плечі домогосподарств;
- вибіркового підходу держави до фінансування університетів залежно від наукових чи науково-дослідних результатів їхньої діяльності;
- використання різних фінансових механізмів для надання можливості отримати вищу освіту здібній молоді (пільги, кредити, державне замовлення, гранти на навчання чи наукові дослідження);
- використання навчальними закладами освіти приватних коштів та міжнародних освітянських програм;
- підвищення вартості навчання на комерційних засадах, посилення конкурсного складника під час вступу до вишів;
- скорочення кількості вишів із метою їхньої оптимізації, розширення мережі навчальних закладів професійно-технічного профілю.

Переорієнтування джерел фінансування освіти з державних на інші не завжди позитивно відображається на соціальному розвитку країни. Поява альтернативних джерел фінансування освіти, зокрема приватних вишів, потребує жорсткого контролю над якістю освітніх послуг, кваліфікацією зайнятих у навчальному процесі кадрів. Соціальний прогрес неминуче вимагає від держави активної позиції у сфері освіти, оскільки вона є ґрунтом для подальшого розвитку суспільства.

Список літератури:

1. Боголіб Т.М. Фінансове забезпечення розвитку вищої освіти і науки в трансформаційний період : монографія. Київ : Міленіум, 2006. 506 с.
2. Боголіб Т.М. Фінансування освіти за кордоном. *Фінанси України*. 2005. № 8. С. 132–139.
3. Вербицька А.В. Фінансування вищої освіти в країнах ЄС: стратегічні пріоритети державної політики. *Державне управління*. 2016. № 2(54). С. 49–54.
4. Філіпчук Л., Ломоносова Н. Бюджет освіти та науки 2019 : аналітична записка. Міжнародний фонд «Відродження», 2019.
5. Ивановский Б.Г. Финансирование высшего образования в Европе. Обзор. 2019. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/finansirovanie-vysshego-obrazovaniya-v-evrope>.
6. Де Мартино М., Ткач Г.Ф., Коваленко С.А. Современные тенденции государственного финансирования высшего образования. 2020. Т. 29. № 3. С. 136–152.
7. Salmi J. (2009). Scenarios for financial sustainability of tertiary education. *Higher Education to 2030*. Volume 2: Globalization. OECD. P. 2785–323. URL: https://www.oecd-ilibrary.org/education/higher-education-to-2030-volume-2-globalisation/scenarios-for-financial-sustainability-of-tertiary-education_9789264075375-12-en.
8. Рейтинг стран мира по уровню расходов на образование. The World Bank, UNESCO Institute for Statistics: *Global Education Expenditure 2020*. Гуманитарный портал: Исследования. Центр гуманитарных технологий, 2006–2021 (последняя редакция: 26.10.2021). URL: <https://gtmarket.ru/ratings/global-education-expenditure>.
9. Government expenditure on education, total (% of GDP). Country Ranking. URL: <https://www.indexmundi.com/facts/indicators/SE.XPD.TOTL.GD.ZS/rankings>.
10. Взгляд на образование 2016. Показатели ОЭСР. URL: <https://www.oecd-ilibrary.org/sites/d58e48ed-ru/index.html?itemId=/content/component/d58e48ed-ru>.
11. Норвегия – Текущие расходы на образование. URL: <https://knoema.ru/atlas/Норвегия/topics/Образование/Финансирование-образования/Расходы-на-образование-percent-от-ВНД>.
12. Система финансирования высшего образования в Швеции. URL: <https://scicenter.online/munitsipalnyie-finansyi-gosudarstvennyie-scicenter/sistema-finansirovaniya-vysshhego-obrazovaniya-133534.html>.
13. Гендерное неравенство в образовании ведет к более низким заработкам женщин. URL: <https://theworldonly.org/gender-obrazovanie>.
14. Финансирование образования в Европе. Уроки кризиса. URL: https://akvobr.ru/uroki_krizisa_v_evrope.html.

15. OECD (2016). Financial Education in Europe. Trends and Recent Developments. OECD Publishing, Paris. URL: <https://www.oecd.org/education/financial-education-in-europe-9789264254855-en.htm/>.

16. Фінансування освіти в Україні – освітня аналітика. URL: https://science.iea.gov.ua/wp-content/uploads/2020/12/66_81_Finansuv_osvity.pdf.

17. Бюджет МОН на 2021 рік: майже 140 млрд гривень для розвитку освіти і науки. URL: <https://mon.gov.ua/ua/news/byudzhet-mon-na-2021-rik-majzhe-140-mlrd-grn-dlya-rozvitku-osviti-i-nauki>.

References:

1. Boholib T.M. (2006) Finansove zabezpechennia rozvytku vyshchoi osvity i nauky v transformatsiyni period [Financial support for the development of higher education and science in the transformation period]: monohrafiia. Kyiv: Milenium, 506 p.

2. Boholib T.M. (2005) Finansuvannia osvity za kordonom [Financing of education abroad]. *Finansy Ukrainy*, no. 8, pp. 132–139.

3. Verbytska A.V. (2016) Finansuvannia vyshchoi osvity v krainakh YeS: stratehichni priorytety derzhavnoi polityky [Financing higher education in EU countries: strategic priorities of public policy]. *Derzhavne upravlinnia*, no. 2(54), pp. 49–54.

4. Filipchuk L., Lomonosova N. (2019) Biudzheth osvity ta nauky 2019 [Education and Science Budget 2019: Analytical Note]: Analychna zapyska. Mizhnarodnyi fond «Vidrodzhennia».

5. Ivanovskiy B.G. (2019). Finansirovanie vysshego obrazovaniya v Evrope (Obzor) [Financing of higher education in Europe (Overview)]. Available at: <https://cyberleninka.ru/article/n/finansirovanie-vysshego-obrazovaniya-v-evrope>.

6. De Martino M., Tkach G.F., Kovalenko S.A. (2020) Sovremennyye tendentsii gosudarstvennogo finansirovaniya vysshego obrazovaniya [Modern Trends in Public Funding of Higher Education], vol. 29, no. 3, pp. 136–152. Available at: https://www.researchgate.net/publication/340277723_Modern_Trends_in_Public_Funding_of_Higher_Education.

7. Salmi J. (2009). Scenarios for financial sustainability of tertiary education. *Higher Education to 2030*. Volume 2: Globalization. OECD. P. 2785–323. Available at: https://www.oecd-ilibrary.org/education/higher-education-to-2030-volume-2-globalisation/scenarios-for-financial-sustainability-of-tertiary-education_9789264075375-12-en.

8. Rejting stran mira po urovnyu rashodov na obrazovanie [Ranking of countries in the world in terms of education spending]. The World Bank, UNESCO Institute for Statistics: Global Education Expenditure 2020. *Gumanitarniy portal: Issledovaniya. Tsentr gumanitarnykh tekhnologiy, 2006–2021* (poslednyaya redaktsiya: 26.10.2021). Available at: <https://gtmarket.ru/ratings/global-education-expenditure>.

9. Government expenditure on education, total (% of GDP). Country Ranking. Available at: <https://www.indexmundi.com/facts/indicators/SE.XPD.TOTL.GD.ZS/rankings>.

10. Vzgl'yad na obrazovanie 2016. Pokazateli OESR [Education at a Glance 2016. OECD Indicators]. Available at: <https://www.oecd-ilibrary.org/sites/d58e48ed>.

11. Norvegiya – Tekuschie rashodyi na obrazovanie [Norway – Current spending on education]. Available at: <https://knoema.ru/atlas/Norvegiya/topics/Obrazovanie/Finansirovanie-obrazovaniya/Rashodyi-na-obrazovanie-percent-ot-VND>.

12. Sistema finansirovaniya vysshego obrazovaniya v Shvetsii [Financing system for higher education in Sweden]. Available at: <https://scicenter.online/munitsipalnyie-finansyi-gosudarstvennyie-scicenter/sistema-finansirovaniya-vysshego-obrazovaniya-133534.html>.

13. Gendernoe neravenstvo v obrazovanii vedet k bolee nizkim zarabotkam zhenschin [Gender inequality in education leads to lower earnings for women]. URL: <https://theworldonly.org/gender-obrazovanie>.

14. Finansirovanie obrazovaniya v Evrope. Uroki krizisa [Financing education in Europe. Lessons from the crisis]. Available at: https://akvobr.ru/uroki_krizisa_v_evrope.html.

15. OECD (2016). Financial Education in Europe. Trends and Recent Developments. OECD Publishing, Paris. Available at: <https://www.oecd.org/education/financial-education-in-europe-9789264254855-en.htm>.

16. Finansuvannia osvity v Ukraini – osvithnia analityka [Financing of education in Ukraine – educational analytics]. Available at: https://science.iea.gov.ua/wp-content/uploads/2020/12/66_81_Finansuv_osvity.pdf.

17. Biudzheth MON na 2021 rik: maizhe 140 mlrd hryven dlia rozvytku osvity i nauky [MES budget for 2021: almost 140 billion hryvnias for the development of education and science]. Available at: <https://mon.gov.ua/ua/news/byudzhet-mon-na-2021-rik-majzhe-140-mlrd-grn-dlya-rozvitku-osviti-i-nauki>.